

SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYVÄ NUORI

Kehittyvä resilienssi

Tiivistelmä

Tekijä(t) Lammensalo Roope Saari Henna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 30	Valmistumisaika Syksy 2020 2 liitesivua
Työn nimi Sijaishuollosta itsenäistyvä nuori Kehittyvä resilienssi		
Tutkinto Sosionomi amk		
<p>Opinnäytetyömme aihe oli huostaanotettujen nuorten itsenäistymisvaiheen tutkiminen resilienssin näkökulmasta. Opinnäytetyön tietoperustana käytimme resilienssiä sekä kiintymyssuhdeteoriaa. Uutta tietoa haimme kyselytutkimuksella lastensuojelunuo- rilta, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä sekä opinnäytetyön tilaajana toimineen am- matillisen perhekodin työntekijöiltä.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli hahmottaa sijoitetun nuoren haasteita omilleen muu- tossa ja tuoda näkyväksi resilienssin merkitystä elämänmuutokseen sopeutumisessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda pohjaa lastensuojeluyksikön arkeen myöhemmin tehtävälle itsenäistymiskansiolle.</p> <p>Opinnäytetyö oli laadullinen ja työelämälähtöinen. Kyselyiden tulokset kävimme läpi induktiivisella sisällönanalyysillä.</p> <p>Tuloksista selvisi, että sijaishuollosta omilleen muuttavien nuorten haasteet itsenäisty- misvaiheessa ovat moninaisia. Sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden vastausten välillä oli huomattavissa joitain samankaltaisuuksia, mutta myös eroavuuk- sia löytyi.</p>		
Asiasanat resilienssi, itsenäistyminen, kiintymyssuhdeteoria		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Lammensalo Roope	Bachelor's thesis	Autumn 2020
Saari Henna	Number of pages	2 pages of appendices
	30	
Title of publication		
Youngsters moving on their own from foster care The developing resilience		
Name of Degree		
Bachelor's Degree Programme in Social Services		
<p>The subject of our thesis was to examine the youngsters moving out to independent life from foster care. We used resilience and attachment theory as the knowledge basis of the study. We did an enquiry for young people with the history in child-protection, for social workers and for the employees of the residential family home to gather up new information.</p> <p>The objective of our thesis was to study the challenges of young people living in foster care to move on their own and the significance of resilience in adapting to the change. The goal for the thesis was to create the basics for a following creation for a new workbook to the child-protection unit's everyday work.</p> <p>The thesis was qualitative and workplace oriented. We used inductive content analysis for analyzing the results of the enquiry.</p> <p>The results pointed out the big variety of the problems that young people face when moving out from foster care. From the results showed some simultaneous answers among the social workers and workers from Perhekoti Lilli. There were some differentials to be seen also between these two groups.</p>		
Keywords		
resilience, becoming independent, attachment theory		

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	2
2.1	Kohdeorganisaatio.....	2
2.2	Tarkoitus ja tavoite.....	2
3	LASTENSUOJELUN ERITYISPIIRTEITÄ	3
3.1	Lait	3
3.2	Sijaishuolto ja sen muodot	3
3.3	Ammatillinen perhekoti	4
3.4	Kiintymyssuhde	5
3.5	Itsenäistyminen.....	8
3.6	Dialoginen ja osallistava työote lastensuojelussa.....	9
3.7	Omaohjaajan rooli lastensuojelussa	10
4	RESILIIENSSI KÄSITTEENÄ.....	13
4.1	Lasten selviytymiskeinot	16
5	TUTKIMUSPROSESSI	18
5.1	Laadullinen tutkimus	18
5.2	Haastattelu	18
5.3	Sisällönanalyysi	19
6	KYSELYTUTKIMUS JA ANALYYSI	22
6.1	Tutkimusprosessin eteneminen	22
6.2	Tutkimuksen keskeisiä tuloksia.....	22
6.3	Haastattelut nuorille	25
6.4	Työpaja.....	26
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	27
7.1	Prosessin arviointi.....	27
7.2	Luotettavuuden ja eettisyyden arviointia	27
7.3	Johtopäätökset tuloksista.....	28
7.4	Jatkokehittäminen.....	28
8	POHDINTAA.....	30
	LÄHTEET	31
	LIITTEET	35

1 JOHDANTO

Omaan elämään astuessa tarvitaan paljon aikuisen tukea sekä johdonmukaisuutta. Itsenäistyvän nuoren elämään vaikuttaa aiemmin koetut tapahtumat elämässä. Kaikilla lapsilla on oikeus kasvaa turvallisissa kasvuolosuhteissa. Aina se ei ole mahdollista lapsen biologisten vanhempien luona. Tällöin lain mukaan lapselle on järjestettävä lastensuojelun sijaishuoltoa. Sijoitetun nuoren kohdalla lait määrittävät nuoren asioita. Sijoitetulla nuorella on ammatillaisia ympärillään tukemassa itsenäistymisen eri vaiheita. (Saastamoinen 2018.) Työmme on lähtenyt liikkeelle Perhekoti Lillissä olleesta Umbrella – nimisestä itsenäistymistä tukevasta kansioista (Umbrella -työkirja 2010.) Lähdimme työstämään uutta helppokäyttöisempää kansioita itsenäistyville nuorille sekä perhekodin ammattilaisille.

Lastensuojelussa olevat lapset ovat usein kokeneet useita kiintymyssuhteen katkoksia ja kaltoinkohtelua, jonka takia lastensuojelussa tulisi erityisesti huomioida kiintymyssuhteenäkökulmaa. Etenkin lastensuojelussa turvattoman kiintymyssuhteen havaitseminen olisi tärkeää, sillä riskien kasaantuessa turvattomasti kiintyneet lapset ovat haavoittuvaisempia kuin turvallisesti kiintyneet. (Jouppila 2007, 9.) Lastensuojeluntoimenpiteet voivat olla lapselle emotionaalisesti haastavia. Sijaishuollonpalvelut tulisi rakentaa niin, että lapsen ympäristö ja ihmissuhteet olisivat turvallisia. (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017, 11.)

Työssämme toimme esiin käsitteen resilienssi. Resilienssillä tarkoitetaan yksilön kykyä selviytyä ja palautua elämän mukanaan tuomista vaikeuksista. Käsitettä on alettu tutkia Yhdysvalloissa 1930-luvulla laman seurauksena. Psykologiassa käsite on muodostunut viittaamaan yksilön selviytymiseen ja elämässä olevista riskitekijöistä ja traumaattisista kokemuksista huolimatta. (Lipponen, Litovaara, Katajainen, 2018.)

Opinnäytetyössämme resilienssi tuli esiin niin teoreettisesti, kuin haastatteluidenkin avulla. Haastatteluilla pyrimme saamaan tietoa jälkihuollon sosiaalityöntekijöiltä nuoren resilienssin vaikutuksesta itsenäistymiseen sekä resilienssin näyttäytymiseen itsenäistymisprosesseissa. Halusimme työssämme tuoda esille perhekodin ammattilaisten sekä sijoitettujen nuorten kokemuksia itsenäistymisen kynnyksellä.

Voidakseen ymmärtää dialogia olisi se hyvä itse kokea. Dialogin piirteitä voi olla kuunteleminen, yhdessä etsiminen ja toimiminen, keskinäinen luottamus, kiinnostus toisen näkemystä kohtaan, siltojen rakentaminen sekä kokonaiskuvan saaminen. (Juvonen 2018, 6-8.) Dialogisuuden merkityksen toimme työssämme esiin, sillä näemme sen tärkeänä osana nuoren sekä tämän asioita hoitavien ammattilaisten välillä. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Kohdeorganisaatio

Kohdeorganisaatio on Perhekoti Lilli Oy, ammatillinen perhekoti, jonka toiminta on aloitettu vuonna 2004. Perhekoti Lillin toimintaa ohjaavat toiminnallinen sekä kodinomainen ja strukturoitu arki. Toiminnallisuuden tukena on vahvasti elämyspedagoginen- sekä MinD -voimauttava hevostoiminta. Lasten ja nuorten arki täyttyy koulunkäynnin, kodinhoiton ja ruoanlaiton harjoittelun, hevostoiminnan ja perhekodin yhteisten harrastusten lisäksi lasten omista harrastuksista. Valtaosa perhekotiin sijoitetuista lapsista on huostaan-otettu ja sijoitukset ovat pitkäkestoisia. (Perhekoti Lilli 2020.)

Perhekodissa on tehty Umbrella -itsenäistymiskansiota itsenäistyvien nuorien kanssa. Umbrella (2010) on kuitenkin koettu turhan kömpelöksi laajuutensa vuoksi. Umbrellan osiot ovat sisällöltään kattavia, mutta kansion tehokas käyttö vaatii ohjaajalta aikaa, jota arjessa ei riittävästi ole. Tulevasta kansiosta halutaan dynaaminen työväline niillekin nuorille, joilla kiintymyssuhde perhekodin työntekijöihin ei syystä tai toisesta ehdi kehittyä. Osalla sijoitetuista lapsista taustalla saattaa olla useita sijoituksia, jolloin luottamus auttaaviin aikuisiin on vaikeampi saavuttaa.

2.2 Tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää haasteita, joita lastensuojelunuooret kohtaavat muuttaessaan omilleen sijaiskodista. Tarkoituksena oli selvittää myös resilienssin merkitystä ja sen vahvistuskeinoja nuorten itsenäistymisvaiheessa. Lastensuojelu on monilta osin asi-antuntijalähtöistä ja aikuiset määrittävät valmiiksi paljon nuoren elämässä. Perhekoti Lillissä käytetään osallistavaa työtettä ja esimerkiksi päivittäisraportoinnissa lapsia otetaan mukaan. Nuoren osallisuuden kokemuksen rajoihin vaikuttaa kuitenkin moni asia tämän ollessa sijoitettuna. Itsenäistymisvaihe perhekotiin sijoitetulla nuorella poikkeaa tästäkin syystä verrattuna biologisten vanhempiensa luota muuttavaan nuoreen.

Tavoitteena on jälkihuollon sosiaalityöntekijöille ja perhekodin työntekijöille tehdyllä kyselyllä, saada tietoa itsenäistyvien nuorten arjenhallinnan haastekohdista. Kootut vastaukset olisivat luomassa teoreettista viitekehystä ja toisaalta lastensuojelukentältä tulevaa kokemustietoa perhekodille räätälöidyn itsenäistymiskansion valmistusta varten. Kansion varsinainen valmistus ja käyttöönotto kuuluu tämän opinnäytetyön jatkokehitysvaiheeseen, jossa hyödynnämme myös Perhekoti Lillin työyhteisöä ja mahdollisimman monen nuoren ajatuksia itsenäistymisen haasteista.

3 LASTENSUOJELUN ERITYISPIIRTEITÄ

3.1 Lait

Perhehoitolain tavoitteena on tarjota perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus kodin-omaiseen hoitoon sekä läheisiin ihmissuhteisiin ja turvata perusturvallisuus sekä sosiaaliset suhteet. Ammatillista perhehoitoa annetaan yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain perusteella ammatillisessa perhekodissa. (Perhehoitolaki 263/2015.)

Lastensuojelulain tarkoituksena turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lapsen hyvinvoinnin ensisijainen vastuu on vanhemmilla tai huoltajalla. Lapsen ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tarjottava tarvittava tuki lapselle sekä lapsen vanhemmille tai huoltajille. Apua tulisi tarjota riittävän varhain, sekä ohjata perhe ja lapsi tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle hoidon ja huollon järjestämiseksi. Lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma ja järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lastensuojelua on myös kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijais- ja jälkihuolto (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan sopimusvaltiot takaavat, että lasta ei eroteta vanhemmastaan tahdonvastaisesti, ellei toimivaltaiset viranomaiset totea soveltuvien lakien sekä menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista. Yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsen tulisi kasvaa perheessä rakkauten, ymmärtämyksen ja onnellisuuden ilmapiirissä. Lasta tulisi kasvattaa erityisesti ihmisarvon, rauhan, vapauden, tasa-arvon, suvaitsevaisuuden ja solidaarisuuden hengessä. Lapsen tulisi olla valmis elämään itsenäistä elämää yhteiskunnassa. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

3.2 Sijaishuolto ja sen muodot

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (THL 2020).

Lapselle voidaan järjestää arvioivaa tai kuntouttavaa sijaishuoltoa hänen vanhempansa kanssa. Lapsen edun vaatiessa lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin. Avohuollon tukitoimena sijoittamiseen vaaditaan huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Sijoituksen tavoite ja kesto on arvioitava, sekä päätöstä on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Avohuollon

tukitoimena tapahtuvan sijoituksen aikana lastensuojelulain luvun 11 (Lastensuojelulaki 417/2007) mukaisia rajoitustoimenpiteitä ei voida toteuttaa. (THL 2020.)

Tilanteessa, jossa lapsen katsotaan olevan välittömässä vaarassa, hänelle voidaan tehdä kiireellinen sijoitus ja tällä tavalla järjestää lapselle tämän tarvitsema hoito ja huolto. Kiireellinen sijoitus saa kestää korkeintaan 30 päivää, jonka aikana tehdään selvitys huostaanoton tarpeellisuudesta. (Lastensuojelulaki 1302/2014.)

Lapsi voidaan ottaa huostaan, jos lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa huomataan vakavia lapsen terveyttä ja kehitystä uhkaavia puutteita. Huostaanotto tulee tehdä myös tilanteessa, jossa lapsi itse vaarantaa terveyttään tai kehitystään vakavasti esimerkiksi rikoksia tekemällä tai käyttämällä päihteitä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on velvoitettu ennen päätöstä huostaanotosta kuulemaan asianosaisen vanhemmalle, huoltajalle tai henkilölle, jonka hoidossa lapsi on ennen huostaanoton valmistelua ollut. Avohuollon tukitoimet, kuten avohuollon sijoitus ovat kuitenkin ensisijaisia vaihtoehtoina ennen huostaanottoa. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

3.3 Ammatillinen perhekoti

Ammatillinen perhekoti voidaan katsoa perhehoidon ja laitoshoidon väliin. Perhekodissa vaaditaan vahvempaa osaamista kuin perhehoidossa. Laitoshoidon ja ammatillisen perhekodin ero on myös selkeä. Ammatillisessa perhekodissa on perhekodin isä ja äiti, kun taas laitoksissa yöllä valvoo yötyöntekijä. Lapsella on oikeus hyvään kohteluun sekä hyvään sijaishuoltoon. (THL 2020.) Omaohjaaja tukee nuorta kotiutumisessa sijoituspaikkaan. Ohjaajan tehtävä on pitää yhteyttä viranomaisverkostoihin, rakentaa hyvää arkea lapselle sekä hahmottaa lapsen nykyhetken/aikaisempaa kasvuympäristöä ja elämää. Toiminnallisuus on hyvä tapa työskennellä huostaanotettujen lasten kanssa, sillä sen myötä voidaan päästä pureutumaan tunne-elämän haasteisiin. (THL 2020.)

Reinikaisen (2009) tekemässä tutkimuksessa on tullut ilmi, että sijaishuollon päättymisen lähestyessä, nuori kokee pelkoa, epävarmuutta ja olevansa valmistautumaton itsenäiseen elämään. Itsenäistymisprosessia helpotetaan porrastamalla prosessin vaiheita sekä vahvistetaan lähdön suunnitelmallisuutta. Lastensuojelujärjestelmä vastaa asunnon järjestämisestä tarvittaessa, sekä tukee itsenäisen elämän aloittamista psykososiaalisesti ja taloudellisesti. Sijaishuollon tärkeimpiä tehtäviä on valmistaa aikuisuuden kynnyksellä olevia nuoria itsenäiseen elämään. Itsenäistyvälle nuorelle yhteiskunnan tuki voi olla tärkeää. Nuoren elämässä voi edelleen olla kuormittavia tekijöitä, kun lähdetään siirtymään kohti aikuisuutta. Kuormittavina tekijöinä voi olla esimerkiksi kokemukset kaltoin kohtelusta, köyhyys tai menetykset. Lastensuojelujärjestelmän aiheuttamat kuormitukset voivat myös

edelleen vaikuttaa, esimerkiksi siirrot paikasta toiseen tai sijaishuoltoon liittyvät puutteet. (2009, 84, 93–95.)

3.4 Kiintymyssuhde

Kiintymyksen perusta luodaan sikiöaikana äidin ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa. Jokaisella lapsella on syntymästä lähtien valmiudet kiintymyksen kehittymiseen ja vauvan käytöksestä onkin havaittavissa kiintymyskäyttäytymisen muotoja: vastasyntynyt osaa kutsua itkun avulla hoivaajansa luokseen, sekä muutaman viikon ikäisenä hän pystyy hymyilemään sekä jokeltelemaan. Kasvaessaan lapsi lähestyy hoivaajaansa ryömimällä ja kävellen. (Jouppila 2007, 4.)

Persoonallisuutta ja sosiaalista kehitystä voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta.

1. Sosiaalinen tilanne

2. Biologinen kypsyminen

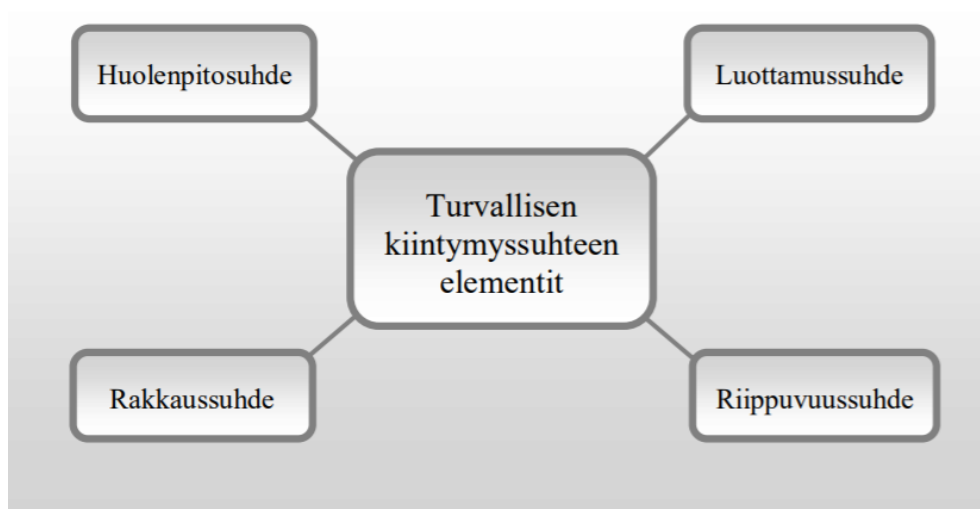
3. Kehittyviä esityksiä itsestään ja sosiaalisesta maailmasta. (Thompson 2016.)

Turvallisissa olosuhteissa vastasyntyneelle kehittyy emotionaalinen kiintymys hoitavaan ihmiseen. Vastasyntyneen emotionaalinen kiintymys alkaa kehittyä ihmisiin, kuitenkin turvan tunne kiintymisissä eri ihmisiin vaihtelee. Mikäli vanhemmat reagoivat pikkulapseen herkästi, kiintyy lapsi turvallisesti. Lapsi saa luottamuksen, siihen että hän saa tukea tarvittaessa. Turvaton kiintymisen voi muodostua, kun lapsen hoito on laiminlyötyä tai epäjohdonmukaista. Kiintymisen turvallisuus on tärkeää, etenkin sosiaalisessa ja persoonallisuuden kehityksessä. Hyvin kiintyneiden lasten on todettu kehittävän vahvempia ystävyys-suhteita, parempaa emotionaalista ymmärrystä, varhaista omatunnon kehitystä ja positiivisia itsekäsitteitä verrattuna turvattomaan kiintymiseen. (Thompson 2016.)

Kehityspsykologian keskeisempiin teorioihin luetaan kiintymyssuhdeteoria. Teoria selittää äitihahmon ja pienen lapsen suhteen kehittymistä, sekä millä lailla lapsen varhaisin ihmissuhde vaikuttaa myöhempään käyttäytymiseen. Kiintymys on pitkäaikainen tunnesuhde, jonka ihminen luo turvallisuudentunteensa vuoksi toiseen ihmiseen. Kiinnittyminen kuvaa varhaista leimautumista vanhempansa. Tällaisessa prosessissa ei välttämättä ole mukana myönteisiä tunteita, vaan kiinnittyminen tapahtuu olosuhteiden pakosta, jos vauvalla ei ole hengissä selvitäkseen muuta vaihtoehtoa. Kiintymisen tapahtuu pikkuhiljaa lapsen kehittyessä sekä siihen sisältyy enemmän positiivisia tunteita. Ympäristön ollessa täysin negatiivinen kiintymisen on mahdotonta. (Jouppila 2007, 3–4.)

Kiintymyssuhde ei määräydy sen perusteella kuinka kiintynyt hoivaaja on lapseen, vaan kuinka lapsi on kiintynyt hoivaajaansa. Lapsilla on yleensä useampia kiintymyssuhteita.

Lapsi laittaa kiintymyssuhteet tärkeysjärjestykseen ja useimmiten näistä tärkein on äiti. (Hirn 2015, 13.) Jouppila Terhi on pro gradu -tutkielmassaan tuonut esiin tutkimustuloksistaan, että lastensuojelulapset ovat kiintyneitä vähintään toiseen vanhempaansa riippumatta siitä, millainen vanhempi on (Jouppila 2007, 44).

Kiintymyssuhteen elementit (Jouppila 2007, 47).

Kiintymyksen ehtoihin kuuluu positiivinen riippuvuussuhde. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi voi luottaa siihen, että vanhempi pitää hänestä huolta. Kiintymyssuhteen elementit vaikuttavat kiintymyssuhteen rakentumiseen ja ilmentävät turvallisen kiintymyksen olemassaoloa. Elementit kietoutuvat toisiinsa, mutta ne voidaan jaotella erikseen. Lastensuojelun käytännön työssä elementtejä on helpompi tarkkailla teemoittelun pohjalta. (Jouppila 2007, 46.)

Vertaissuhteet ovat myös tärkeä osa lapsen suhteissa. Lapselle on tärkeää sosiaalinen vuorovaikutus lapseen, joka on ikään, tietoon ja taitoihin nähden samanlainen. Vertaissuhde voi antaa hyviä taitoja aloittamaan sekä ylläpitämään sosiaalista vuorovaikutusta muiden kanssa, sekä antaa taitoja konfliktien kohtaamiseksi ja hallitsemiseksi. Sosiaalisen ymmärryksen kehittyminen perustuu lasten jokapäiväiseen vuorovaikutukseen. Temperamentti on pohja persoonallisuuden kasvulle. Temperamentti on osittain genetiikan parissa määräytyvää, vaikuttaa siihen kuitenkin myös ympäristötekijät. Lapsen kasvaessa temperamentti ilmenee sekä muuttuu ajan myötä. Edellä käsiteltyjen biologisten sekä sosiaalisten vaikutuksen perusteilla on rakennettu sosiaalinen ja persoonallisuuden kehitys. Näiden vaikutus johtaa yhteiskunnalle, vanhemmille sekä lapsille tärkeisiin kehitystuloksiin, joita ovat kyky osallistua sosiaalisesti rakentaviin asioihin, hillitä aggressiivisia ja vihamielisiä impulsseja, kehittää terveellinen identiteetti ja itsetunto, kehittää kykyjään ja saavuttaa

niiden käyttö sekä elää merkityksellisten moraalisten arvojen mukaisesti. (Thompson 2016.)

Mikäli lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana häntä on siirrelty paikasta toiseen, ilman että lapsi on päässyt kiintymään kehenkään, voi lapselle tulla vakava kiintymyssuhdehäiriö. Lapsi saattaa olla apaattinen ja tahdoton tai kaikkien kaveriksi rupeava. Suomalaista lastensuojelua on moitittu, ettei siinä kannateta tarpeeksi pysyvyyden periaatetta. Pysyvyyttä korostetaan biologisen vanhemman sekä lapsen välillä. Sijaisvanhemman ja lapsen välisestä suhteesta ei voida puhua samanlaisesta pysyvyydestä, sillä kyseessä on toistaiseksi voimassa oleva suhderatkaisu. Kuitenkin todellisuudessa monen lapsen kohdalla tämä suhde jatkuu aikuisuuteen saakka. (Kettunen 2010, 27.) Erosen (2014) mukaan sijoitettujen lapsien selviytymisen kannalta merkittävää on ollut lapsien suhteet sijaisperheeseen. Sijaisvanhempien merkitys lapsen tukena näyttäytyy olennaisena lasten selviytymisessä. Myös suhteet vertaisina sijoituksen kautta saatuihin sisaruksiin vaikuttavat positiivisesti sijoitettuihin lapsiin. Tämä ei poissulje biologisten suhteiden vaikuttavuutta ja merkitystä sijoitettujen lasten selviytymiselle. Erosen toteaa tulostensa perusteella pitkän sijoituksen perheeseen olevan nuoren selviytymisen kannalta paras ratkaisu. (Eronen 2014, 55.)

Lapsen kiintymyssuhteen ymmärtämistavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa

(Jouppila 2007, 43).

Jouppila (2007) tutki kiintymyssuhteen ymmärtämistapaa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Jouppila tuo vastauksista esille, että kiintymyksen syntymisen ymmärtämistavat voidaan jaotella kolmeen kategoriaan: Kiintymys on biologiaan kuuluva suhde biologisen

vanhemman ja lapsen välillä. Toisena kiintymys käsite on sama kuin kiinnittyminen. Kiintymys on teoreettisen kiintymyssuhdekäsityksen mukaan lapsen ja hänen läheisten välinen suhde, joka syntyy molemminpuolisena vuorovaikutuksessa. Nämä kolme kiintymyksen syntymisen ymmärtämistapaa eivät sulje toisiaan pois vaan ihannetilanne kiintymyksen kehittymiselle olisi näiden kronologinen jatkumo. Aikuisen lähellä oleminen on lapselle elinehto ja lapsella on synnynnäinen tarve kiinnittyä lähimpään hoivaajaansa. Vauva ei pärjää ilman aikuista, joten hän kiinnittyy aina johonkin, vaikka hoivaaja laiminlöisi lapsen tarpeita. (Jouppila 2007, 42&44.)

3.5 Itsenäistyminen

Nuori kohtaa aikuisuuden kynnyksellä isoja elämänmuutoksia. Itsenäisyys saavutetaan vähitellen. Muutoksia tulee vielä tuntuvampia, kun ne tapahtuvat samaan aikaan, kuten työelämään astuminen, muuttaminen ja opiskelu. Itsenäistyminen tuo jännityksen ja ilon tunteita. Toisinaan itsenäistyminen mahdollistaa uusia vapauksia, sekä vastuu voi tuntua hyvältä. Toisaalta siirtymät voivat olla haastavia. Haasteet voi olla epävarmuutta taloudellisista asioista, epävarmuus omasta tulevaisuudesta tai yksinäisyys. Nuoruudesta aikuisuuteen elämänpolulla vaikuttaa oma toiminta, odotukset, sekä tavoitteet ympäröivän maailman vaatimukseen sekä arvoihin. Nuorelta vaaditaan paljon aktiivisuutta sekä päätöksien tekoa, jotta oma tie löytyisi. Tukiverkoston tärkeys on hyvä tunnistaa nuoren elämässä. (Ranta 2016.)

(Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013).

Oma arvomaailma kehittyä, kun elämässä täytyy tehdä tärkeitä omaan elämään liittyviä päätöksiä. Päätöksiä on pohdittava tarkkaan. Kuitenkin joskus omatkin päätökset voi joutua pettymyksiin. Kokemusten kautta voi huomata omat rajat ja heikkoudet, sekä oppia kehittämään ja suojelemaan itseään. Omien tunteiden tunteminen ja hyväksyminen on tärkeää. Elämänristiriidat kehittävät neuvottelutaitoja sekä ihmissuhteiden myötä avartuu käsitys itsestä ja maailmasta. Nuoruuden elämänmuutoksiin liittyy usein erilaiset taloudelliset kysymykset. Muuttoa omaan kotiin kannattaa valmistella ajoissa. Oma taloutta voi olla aluksi vaikea hallita. Tätä voi kuitenkin opetella kirjaamalla ylös tulot ja menot. Itsenäistyksen ja asumiseen liittyvien asioiden lisäksi on tärkeää keskittyä omaan fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin. (Ranta 2016.)

Sijoitettuna olevat nuoret muuttavat omaan asuntoon aiemmin, kuin biologisista perheistä itsenäistyvät nuoret. Ajallisesti sijoitettujen nuorten itsenäistyminen tapahtuu nopeammin. Kauppisen (2017) nuorille tekemässä kyselylomakkeessa tuli ilmi nuorten kokevan, että itsenäistymiseen liittyviä asioita tulisi harjoitella sekä siihen liittyviä asioita huomioida ennen täysi-ikäisyyttä, jo 16- vuotiaana. Olosuhteista johtuen nuori saattaa joutua itsenäistymään sijaishuollosta ennen kuin kokee olevan valmis itsenäiseen elämään. Itsenäistymisen kynnyksellä turvallisuuden tunteen saavuttaminen voi sijoitettuna olevalle nuorelle olla kivikkoinen ja vaikeammin saavutettavissa. Nuorella voi olla kokemuksia turvattomuudesta, ristiriidoista sekä katkenneista ihmissuhteista, jolloin riskit itsenäistymisvaiheessa kasvavat. Sijaishuollon aikana kuitenkin on nuorelle voinut syntyä kokemus pysyvyydestä sekä turvallisuudesta, jotka tukevat nuoren hyvinvointia itsenäistymisessä. Nuoren tarpeet itsenäistymisvaiheessa ovat hyvin yksilöllisiä ja yksilöllisyys tulisikin huomioida jälkihuollon aikana. (Kauppinen 2017, 62,63.)

Sijaishuoltopaikka voi auttaa luomaan positiivisen minäkuvan muodostamisen lapselle. Positiivinen minäkuva voi olla suojaava tekijä nuorelle tulevaisuudessa. Sijaisperheessä voidaan antaa nuorelle suojaavia tekijöitä, kiinnittämällä huomioita taitoihin, joita nuori tulee itsenäistyessä tarvitsemaan. Tällaisia taitoja voi olla suunnittelu, ongelmanratkaisukyky, sosiaaliset taidot sekä käytännön taidot, kuten itsestä huolehtiminen ja kotitaloustyöt. Itsenäistymisvaiheessa sijaisperhe voi antaa nuorelle käytännön avun lisäksi emotionaalista tukea. (Hakkarainen 2017,24.)

3.6 Dialoginen ja osallistava työote lastensuojelussa

Voidakseen ymmärtää dialogia olisi se hyvä itse kokea. Kreikan kielen sanoista dia (lävitse) ja logos (merkitys/sana), koostuu sana dialogi. Dialogin piirteitä voi olla kuunteleminen, yhdessä etsiminen ja toimiminen, keskinäinen luottamus, kiinnostus toisen näkemyksiä kohtaan, siltojen rakentaminen sekä kokonaiskuvan saaminen. (Juvonen 2018, 6–8.)

Dialogi on synonyymi sanalle keskustelu, jota käytetään arkikielessä enemmän. Keskustelu ja dialogisuus kuitenkin eroavat joltain osin toisistaan. Keskustelulle tyypillistä on, että osapuolet pitävät omista mielipiteistään kiinni. Tällöin keskustelu ei tuota mitään uutta. Dialogi on taas yhteistä ajattelua ja reflektointia. Mikäli dialogissa halutaan tuottaa jotakin uutta, tulisi henkilöiden kyetä kuuntelemaan toisiaan ilman ennakkoluuloja tai pyrkimystä vaikuttaa toisen mielipiteisiin. Dialogisuuden yksi määritelmä on, että dialogisuus on kasvokkain tapahtuvaa keskustelua, joka on vastavuoroista sekä keskustelijoiden välistä vuorovaikutusta. Ymmärrys ei rakennu, siinä hetkessä keskustelutilanteessa, vaan henkilön ymmärryksen muodostumiseen vaikuttaa aikaisemmat kulttuuriset ja historialliset tapahtumat. (Rahikka 2013, 47-48.)

Rahikka tuo tutkimuksessaan esille menetelmän, joka perustuu dialogisuuteen. Menetelmällä analysoidaan dialogista kommunikaatiota. Menetelmä pohjautuu käsitykseen, jonka mukaan dialogisuus muodostuisi kahdesta kontekstiulottuvuudesta. Nämä kommunikaatiota edeltävä ja sen jälkeinen ulottuvuus, sekä toisena toiminallinen kehys ja siihen liittyvä taustatietoinen ymmärrys. Rahikka on kuvannut tämän menetelmän mahdollisuuksia löytää keskustelua ylläpitäviä sekä sitä uudistavia elementtejä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on mietitty asiakkaan sekä työntekijän välistä suhdetta ja sen merkitystä. Rahikainen tuo esille myös mallin siitä, että asiantuntijan ja asiakkaan välinen suhde olisi subjekti- subjekti suhde subjekti- objekti suhteen sijaan. Asiakkaan ja asiantuntijan välinen loogisuus antaa mahdollisuuden asiakkaiden osallisuuden sekä valtaistumisen toteutumiseen organisaatiossa. (Rahikka 2013, 49.)

Ihmisyttä tukee eläminen toisen ihmisen kanssa, ei yksilökeskeinen kulttuuri. Osallisuutta sekä oppimista ihmiselle takaa vastavuoroinen suhde. Merkityksellistä olisi päästää irti asiantuntijuuteen liittyvästä vallasta. Vastuullisuus sekä osallisuus syntyy vastavuoroisen kommunikaation tuloksena, jossa vuorovaikutuksen tulisi toimia tiedon synnyttämisen lähteenä. Lastensuojelun sijaishuolto, lapsi- ja perhepalvelut sekä varhainen tuki tarvitsevat rinnalleen dialogista lähestymistapaa. (Thil 2020, 28.)

3.7 Omaohjaajan rooli lastensuojelussa

Sijoituksessa lapsen huolenpito perustuu omaohjaaja-järjestelmään. Omaohjaajalla on päävastuu lapsen taitojen kehittymisestä ja seuraamisesta. Lastensuojelulaitoksissa työskentelevillä tulee olla ammatillinen pätevyys. Yhtenä lastensuojelun tehtävänä on lapsen osallisuuden vahvistaminen. Lasta tulee kuulla ja selvittää lapsen mielipide häntä koskevissa asioissa ja päätöksissä. Omaohjaajuuden tueksi on kehitetty Umbrella-työkirja menetelmä. Omaohjaajan tehtävä on tarjota korjaava ihmissuhde sekä turvallisia ja korjaavia kokemuksia tarjoava vuorovaikutussuhde. Lapsi tulee hyväksyä, vaikka hänen tekojaan ei

hyväksyttäisi. Työntekijöiltä vaaditaan sitoutumista lapseen. Omaohjaajuus on lapsen järjestelmällistä ja suunnitelmallista kasvattamista sekä huolehtimista. Omaohjaaja ei kuitenkaan työskentele yksin, vaan yhteistyössä on työryhmä sekä asiantuntijat, jotka lapsi tarvitsee hoitoonsa. Koko työryhmä osallistuu lapsen kasvatukseen. (Rantala 2017, 23,24.)

Kasvatustyö tapahtuu ammatillisen, tietoisien ja julkisen omaohjaajasuhteen myötä. Kiintymyssuhteen luominen edellyttää läheistä sekä välitöntä vuorovaikutusta omaohjaajan ja lapsen välillä. Omaohjaajan keskeinen työ on tehdä yksilöllistä työtä. Yksilöllinen työ tapahtuu jokapäiväisissä tilanteissa, mutta tärkeää on varata myös laatu-aikaa lapsen kanssa. Sijaishuollossa tärkeä tekijä on aikuisten ja lasten väliset suhteet, ja vuorovaikutus. Ihmisen hyvinvoinnin kannalta kosketus ja läheisyys tuovat suuren merkityksen, esimerkiksi on osoitettu, että jo tavallinen hieronta rauhoittaa aggressiivista nuorta. On ymmärrettävää, että sijaishuollossa asuvat nuoret tarvitsevat omaohjaajalta lämpimiä kosketuksia sekä rohkaisevia halauksia kasvaakseen ja tunteakseen olevansa turvallisessa kodissa. Toteuttaakseen nuoren aidon, oikean sekä kunnioittavan kohtaamisen tarvitaan hyviä vuorovaikutustaitoja. Omaohjaajalta tarvitaan myös empatiaa, kykyä pystyä asettumaan toisen asemaan. (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017, 26.)

Ammatillinen kasvatustyö; Ammatillisesti omaohjaajan joutuu erilaisten tunteiden sekä odotusten kohteeksi. Voidakseen auttaa nuorta omaohjaajan on ammatillisesti pystyttävä tarkastelemaan itsensä ja nuoren vuorovaikutusta. Lapsen käytöksen syiden ymmärtämisestä lisää, tutkittujen ja yleisesti hyväksytyjen lapsen kasvua ja kehitystä sekä niiden häiriöitä kuvaavien teorioiden kautta tapahtuva tarkastelu. Ymmärryksen myötä on mahdollisuus vastata lapsen hoidon sekä kasvatuksen tarpeeseen. Sijaishuollossa työskentelevillä on vastuu asettua suhteeseen nuoren ja lasten kanssa. Nuoren ja lapsen yksilöllisyyden huomioiminen sijaishuollossa tuo lapselle kokemusta itsestään merkityksellisenä sekä ainutkertaisena yksilönä. Omaohjaajan ensisijainen tehtävä on muodostaa korjaava sekä turvallinen kiintymyssuhde lapsen kanssa. Myönteiset muutokset tapahtuvat turvallisessa vuorovaikutuksessa sekä aidossa kohtaamisessa. (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017, 26.)

Tietoinen kasvatustyö; Omaohjaaja suhde muodostuu tunnesuhteeksi. Suhdetta säätelee kuitenkin päätökset, jotka tehdään tietoisesti ja jotka perustuvat asiakassuunnitelmaan, sekä kasvatus- ja hoitosuunnitelman sopimuksiin. (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017, 26.)

Julkinen kasvatustyö; Omaohjaaja on velvollinen johdonmukaisuuden ja hoidon jatkuvuuden vuoksi pitämään muun työtiimin tietoisena lapsen asioista. Oma ohjaajan ja lapsen

suhde ei perustu henkilökohtaisiin mieltymyksiin, eikä ohjaajuutta lähdetä purkamaan
vaikkei suhde heti toimisikaan. Omaohjaajan suhteesta päätetään yhteisesti sovituilla pe-
rusteilla. (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017, 26.)

4 RESILIENSSI KÄSITTEENÄ

Resilienssillä tarkoitetaan yksilön kykyä selviytyä ja palautua elämän mukaansa tuomista vaikeuksista. Sitä on alettu tutkia Yhdysvalloissa 1930-luvulla laman seurauksena. Psykologiassa käsite on muodostunut viittaamaan yksilön selviytymiseen ja elämässä olevista riskitekijöistä ja traumaattisista kokemuksista huolimatta. (Lipponen, Litovaara, Katajainen, 2018.)

American Psychological Associationin mukaan (2018) resilienssi on kyky sopeutua elämään esimerkiksi vakavien terveysongelmien, ihmissuhdeongelmien tai traumaattisen kokemuksen jälkeen. Resilienssi on palautumiskykyä elämän koettelemuksista, mutta se ei ole synnynnäinen ominaisuus. Jotkin ominaisuudet ihmisen persoonassa tukevat resilienssiä, mutta ihminen voi tietoisesti kehittää itseään kohti muutoksen sietämistä. Resilientti ihminen on valmis kohtaamaan vaikeuksia, joita ihmisen elämään väistämättä liittyy. Ihminen voi vahvistaa resilienssiään kiinnittämällä huomiota sosiaalisten suhteidensa laatuun ja priorisointiin, fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin, ja elämän merkityksellisyyden sekä tavoitteellisuuden ylläpitämiseen. (American Psychological Association 2018.)

Pojulan (2018) mukaan resilientin yksilön on stressaavissa tilanteissa helpompaa vapauttaa aivonsa uhkakuvista tunteiden säätelykyvyn avulla. Tällainen henkilö keskittyy herkemmin myönteisiin asioihin ja jatkaa toimintaansa. Resilienssiin vaikuttavat perimä ja ympäristö. Resilienteille ihmisille ominaista on tulevaisuuden suunnittelu, tavoitteiden asettelu ja päämäärätietoisuus. Lasten resilienssikyvyille tärkeitä ovat turvalliset kiintymyssuhteet, lämpö, rakkaus, emotionaalinen tuki sekä autoritaarinen vanhemmuus selkein, mutta kohtuullisien rajojen myötä. (Pojula 2018, 37.)

Hakkarainen (2017) tuo tutkimuksessaan esille, että resilienssi määritellään yksilön persoonallisuuden piirteeksi sekä resilienssin mahdollisuuden muuttua, jos yksilö kehittää sitä. Hakkarainen tuo esille, ettei resilienssistä ole vain yhtä määritelmää vaan traumasta toipumisen lisäksi käsitteelle on kaksi muutakin ulottuvuutta. Toinen ulottuvuus on resilienssin psykologinen ulottuvuus, joka tarkoittaa, että yksilö kykenee säilyttämään mielenterveyden sekä hyvinvoinnin vastoinikäymisestä huolimatta. Kolmas ulottuvuus on käytäytyminen, jolla tarkoitetaan, yksilön kykyä pystyä tehokkaaseen toimintaan sekä tehtäviin keskittymistä työssä ja kotona elämässä tulleen vastoinikäymisestä huolimatta. Resilienssi ei olisi vain abstraktia selviytymistä pään sisällä vaan se olisi myös konkreettista selviytymistä arjen askareista. Resilienssiä ei voi tietää ennen kuin sitä on testattu. Ihminen, jolla ei ole ollut merkittäviä vastoinikäymiä elämässään ei voi myöskään olla resilienssiä. Henkilöllä, joka on kokenut vastoinikäymiä paljon, voi olla enemmän mielenterveydellisiä ongelmia. Henkilölle voi kehittyä hyvä resilienssi, jos hänen elämässään on

ollut sopivasti haasteita sekä vastoinkäymisiä ja hän on ehtinyt palautua näistä ennen seuraavaa vastoinkäymistä. Lyhyellä aikavälillä vastoinkäymiset voi kuormittaa, mutta pidemmällä tarkastelulla niiden voidaan nähdä olevan hyödyllisiä resilienssin kehittymiselle. Hyvän resilienssin kehittymisille haasteiden ja vastoinkäymisten sopiva ajoittuminen ja määrä on oleellista. Henkilön kokemukset ja ympäristö vaikuttavat resilienssiin. Resilienssiä tutkineet ovat nimenneet kuusi tekijää, jotka voivat auttaa säilyttämään vastoinkäymisissä hyvinvoinnin. Näitä tekijöitä ovat positiivinen asenne, fyysinen rasitus, kognitiivinen joustavuus, moraalinen ymmärtäminen, hallintakeinojen aktiivinen käyttäminen, sosiaalinen tuki sekä roolimallien olemassaolo. (Hakkarainen 2017, 25,26.)

Positiiviseen psykologiaan kuuluvassa Pennsylvanian yliopiston Penn Resilience Program -koulutusohjelmassa (2020) resilienssi kuvataan kehitettävänä kyknä, joka voidaan jakaa 21 eri taitoon. Itsetietoisuus, itsesäätely, mielen joustavuus, luonteen lujuus, yhteyden luominen muihin ja optimismi ovat kompetensseja, joita Pennsylvanian positiivisen psykologian keskus opettaa tuhansille asiakkailleen resilienssistä, kuten esimerkiksi opettajille. Itsetietoisuuteen kuuluu kyky ottaa huomioon omat ajatukset. Itsesäätelyyn kuuluu kyky muuttaa käytöstään positiivisempaan tai toivottuun suuntaan. Mielen joustavuus sisältää kyvyn nähdä asiat luovasti ja monesta eri näkökulmasta. Luonteen lujuuden kyvykkyyteen kuuluu taito käyttää omia vahvuuksia muutosten aiheuttamien haasteiden voittamiseen ja yksilön arvojen mukaisen elämän noudattaminen. Positiivisuuteen kuuluu yksilön taito huomata asiat, joihin voi vaikuttaa ja niihin vaikuttaminen omalla toiminnalla. (Penn Resilience Program 2020.)

Italiassa noin 200 yliopisto-opiskelijalla teetetyssä resilienssi-tutkimuksessa vahvistui näkemys, että resilienteillä opiskelijoilla oli useammin kyky ongelmanratkaisuun ja heillä oli positiivinen suhtautuminen haasteisiin ja sitoutumiseen. Samassa tutkimuksessa, positiivisella asenteella löydettiin yhteys tutkitun psykologisen hyvinvoinnin välillä lähes kaikissa tutkituissa kohdissa. Toisin kuin tutkimuksessa asetettu hypoteesi ennusti, eri alojen opiskelijoiden välillä ei löytynyt juurikaan eroja tutkimuksen tuloksissa. (Sagone & De Caroli 2014, 468,469.)

Hudsonin (2016) monimutkaisuusmallissa resilienssi käsitellään stressoreiden ja selviytymiseen vaikuttavien tekijöiden kautta. Säilyttääkseen henkisen tasapainonsa ympäristöstä huolimatta ihminen tarvitsee useampia selviytymiskeinoja. Mallin mukaan ihminen reagoi stressoreihin uhkana, haasteena tai haittana selviytymistekijöidensä vaikuttamana. Stressin myötä ihminen joutuu epätasapainoon ja ihmisen yksilölliset vaikuttavat tekijät alkavat tulkita tilannetta. Hudson huomauttaa, että malli on testaamatta, mutta sitä voidaan

käyttää sekä induktiiviseen, että deduktiiviseen tutkimukseen ja sen, etuna on läpinäkyvyys ja kulttuurillisesti avoin viitekehys. (Hudson 2016.)

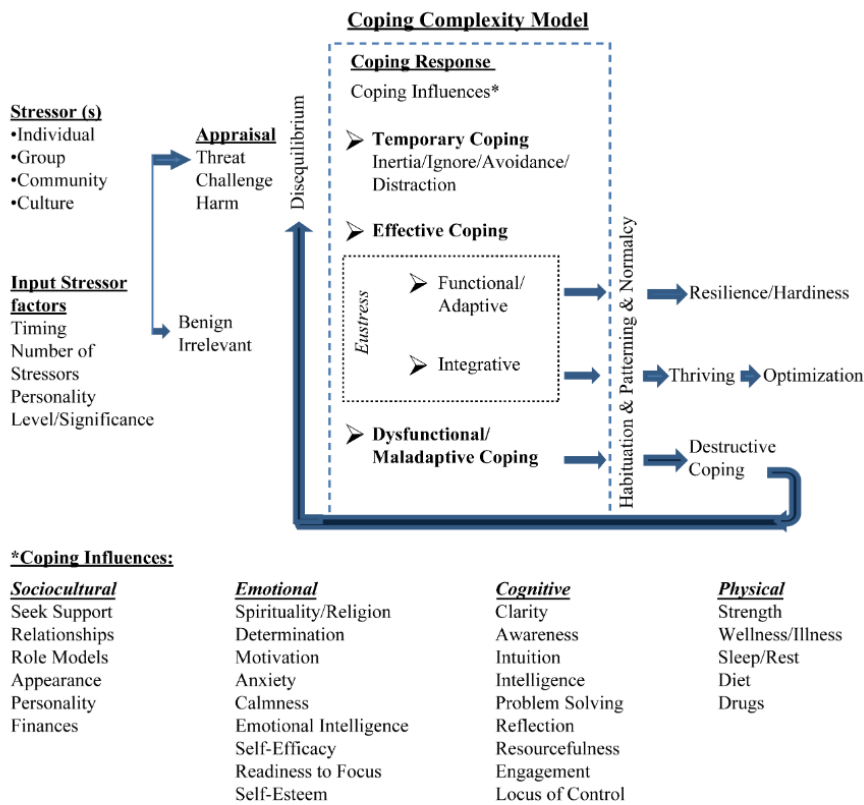

Figure 1. Coping complexity model.

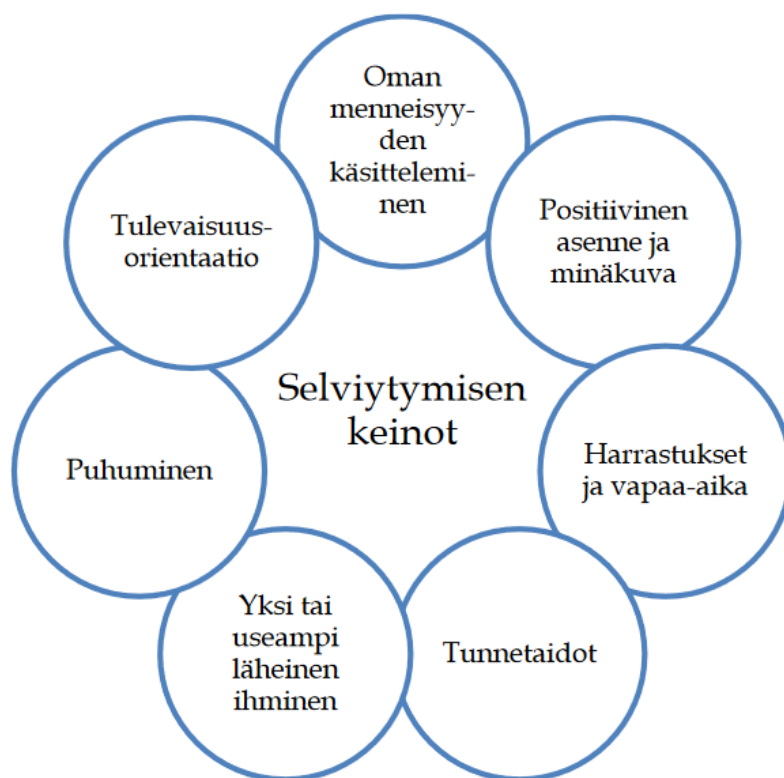
Hudsonin monimutkaisuusmalli (Hudson, 2016).

Lauriala (2017) tuo esille, että jokaisen lapsen elämään sisältyy vastoinkäymisiä. Lapsen kehityksen sekä mielekkään elämäkokemuksen kannalta ratkaisevaa on, millainen lapsen kyky on selviytyä vastoinkäymisistä ja kuinka tulla niiden kanssa toimeen. Resilienssi käsitettä tulisi laajentaa koskemaan kaikkia lapsia, eikä vain merkittäviä vastoinkäymisiä kohdanneisiin lapsiin. Perusteluna tähän on, että jokainen lapsi kohtaa elämässään vastoinkäymisiä, haasteita sekä stressiä elinvuosiensa aikana myös lapset, joita ei tiettyinä ajankohtana voida luokitella riskialttiissa asemassa oleviksi voivatkin hetkessä kuulua tähän kategoriaan. Resilienssiin kuuluu joustavien selviytymistaitojen soveltamista koettelevissa olosuhteissa niin, että lapsen olosuhteet ja tulevaisuuden kapasiteetti vastoinkäymisten käsittelyssä tehostuu entisestään tai säilyy ennallaan. Vaikeista kasvuolosuhteista johtuville riskeille sekä haasteille altistuneet lapset, eivät pelkästään säilytä tyydyttävää psykologista toimintaa, vaan toimintakyky voi jopa parantua. (Lauriala 2017, 7.)

4.1 Lasten selviytymiskeinot

Liinamaa (2015) tutki huostaanotettujen lapsien selviytymiskeinoja. Osa tutkimukseen osallistuneista koki, että heidän vaikea menneisyytensä oli häirinnyt myöhemmin heidän päivittäistä olotilaansa. Osa lapsista oli saanut masennusdiagnoosin. Lapset kuvasivat masennusta reaktiona menneisyyden asioiden muistelulle ja muutoksien kokemuksille. Toisaalta masennus saattoi näyttäytyä lasten kertomuksissa elämänvaiheena, jossa lapsi pohti kipeitä asioita. Lapset kokivat selvinneensä masennuksesta tukiverkostonsa ja oman asenteensa avulla. (Liinamaa 2015, 39,40.)

Tutkimuksessaan Liinamaa (2015) havaitsi, että kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset listasivat jonkin perheenjäsenensä tärkeimpiin asioihin elämässään, joskin käsite perheestä oli lapsilla yksilöllinen. Myös kaverit, eläimet ja harrastukset olivat jokaisen lapsen tärkeimpien asioiden listalla.

(Liinamaa 2015, 63).

Huostaanotetut lapset korostivat myös omista asioista ja tunteistaan puhumisen merkitystä omassa selviämisessä. Puhuminen oli useimmiten tutkimuksessa mainittu neuvo lapsilta muille hankaluuksia kokeneille lapsille, jonka uskoivat auttavan selviytymisessä.

Pysyvyyden on myös katsottu olevan tärkeää huostanotetuille lapsille. Tälle pysyvyyden ihanteelle haasteita luo lastensuojelussa työntekijöiden vaihtuvuus. (Liinamaa 2015, 76,77,82.) Eronenkin (2014, 55) kuvasi tutkimuksensa johtopäätöksissä pitkäaikaisten sijoitusten merkittävyyttä lasten kertomuksissa omista selviytymiseen auttaneista syistä. Erosen (2014, 39) tutkimuksen Nuorten kertomuksissa tuli esille ennen sijoitusta edeltäneiden konkreettisten esineiden ja muistojen merkitys selviytymisessä ja voimaantumisessa.

5 TUTKIMUSPROSESSI

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa tarvitaan teoriaa. Teorialla voidaan tarkoittaa tutkimuksen viitekehystä, tutkimuksen teoreettista osuutta. Havaintojen teoriapitoisuudella tarkoitetaan, sitä millainen käsitys yksilöllä on ilmiöstä, minkälaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan tai se millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään, vaikuttavat tutkimuksessa saattaviin tuloksiin. Tutkimustulokset eivät siis ole irrallisia käyttäjästä tai käytetystä havaintomenetelmästä. Ei ole olemassa objektiivista tietoa, vaan tieto on subjektiivista siinä mielessä, että tutkija itse päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksen varassa. Tässä mielessä laadullisen tutkimuksen perustelut nostavat esiin teoriapitoisuutta kaiken tutkimuksen lähtökohtana. Käytetty teoria voi olla ”hyvää” tai ”huonoa”, joka liittyy tutkimuksen laatuun tai laadukkuuteen, ei vastakkainasetteluun teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen välillä.

(Tuomi, Sarajärvi 2018, 20-23.)

Laadullinen tutkimus sisältää erilaisia lähestymistapoja, traditioita sekä aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Teorialähtöisestä tutkimuksesta voidaan puhua, jos tutkimusaineiston analyysi perustuu olemassa olevaan malliin tai teoriaan. Valmis malli ohjaa siis aineiston analyysia ja tämän tarkoituksena on usein mallin tai teorian testaaminen uudessa yhteydessä. Teorialähtöinen analyysi on perinteisempi esimerkiksi luonnontieteellisessä tutkimuksessa ja siitä voidaan puhua deduktiivisena analyysinä. Deduktio- ja induktio -päätelymuotoja ei kuitenkaan tule pitää toistensa vastakohtina. Molempia päättelymuotoja tarvitaan toisinaan samassakin tutkimuksessa. Näin ollen tutkimus ei voi olla täysin joko teoriasta tai aineistosta lähtevää. Tutkimuksen ei tarvitse myöskään olla joko kvantitatiivista tai kvalitatiivista. Laadullisessa tutkimuksessa on enemmän tai vähemmän näkyvissä määrällisiä elementtejä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

Yleisempiä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä on kyselyt, haastattelut, erilaisista dokumenteista kerätty tieto sekä havainnointi. Haastattelun tarkoitus on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. Haastattelu kysymykset voidaan siis antaa jo hyvissä ajoin etukäteen haastateltavalle, jotta haasteltava voisi tutustua teemaan tai aiheeseen etukäteen. (Tuomi, Sarajärvi 2018, 100, 110,111.)

5.2 Haastattelu

Teemahaastattelu sijoittuu avoimen haastattelun sekä lomakehaastattelun väliin. Teemahaastattelu on avointa haastattelua strukturoidumpi, sillä aihepiiriin tutustumisen sekä aiempien tutkimusten pohjalta valmistetut aihepiirit, ja teemat ovat haastateltaville samoja.

Haastattelu ei etene yksityiskohtaisten ja tarkkojen kysymysten kautta vaan ennemminkin kohdentuen ennalta suunniteltujen tiettyihin teemoihin. Vapaalle puheelle annetaan tilaa, vaikka kaikkien tutkittavien kanssa pyritään keskustelemaan ennalta päätetyt teemat. Tulokinnassa pyritään huomioimaan haastateltavien merkityksenannot sekä tulkinnat. Teema-haastattelu edellyttää haastateltavien tilanteen tuntemista ja aihepiiriin huolellista perehtymistä, jotta haastattelu kyetään kohdentamaan tiettyihin teemoihin. Käsiteltävät teemat valitaan tutkittavaan aiheeseen perehtymisen pohjalta sekä tutkimuskysymykset ja tutkimusaihe on muutettava tutkittavaan muotoon. Tutkittavaksi tulisi valita henkilöitä, joilta arvellaan parhaiten saatavan aineistoa kiinnostuksen kohteena olevista asioista. Teema-haastattelussa käydään keskustelunomaisesti läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Puhumisjärjestys teemoissa on vapaa eikä kaikkien haastateltavien kanssa puhuta asioista samassa laajuudessa. Teemoista sekä niiden alateemoista pyritään keskustelemaan vapaasti, joten teemahaastattelun ei tulisi olla pikkutarkkojen kysymysten esittämistä tarkassa järjestyksessä. Teemahaastattelu haastattelumuotona on hyvä, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista asioista ja ilmiöistä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

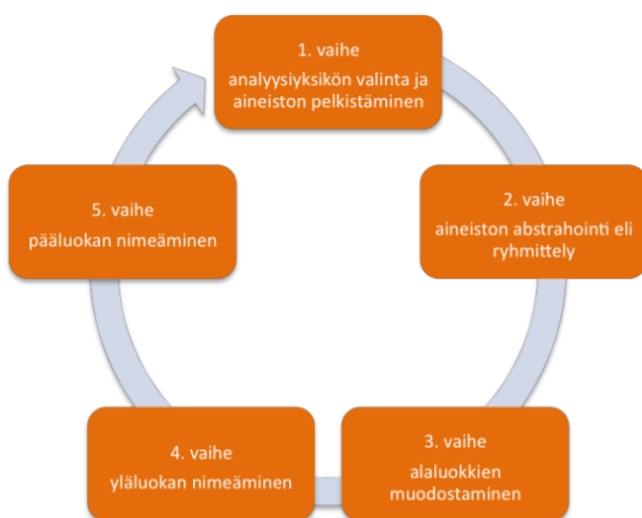
Teemoihin kohdistunutta haastattelua 0 analysoimaan teemoittain. Tutkijan ennakkoon asettamat teemat eivät kuitenkaan ole välttämättä samat kuin ne teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuivat tutkimusaineistoa ja aineiston sisältöä jäsentäviksi. Teemoittelussa voidaan edetä tyypittelyyn. Tyypittely tarkoittaa aineiston tiivistämistä havainnollisiin tyyppeihin. Tyypittely ja teemoittelu on looginen jatkumo teemahaastattelulle, muttei pakollinen tapa analysoida teemahaastattelua. Haastatteluaineistoa voidaan myös analysoida kvantitatiivisesti tai kvalitatiivisuutta ja kvantitatiivisuutta yhdistellen. Kvalitatiivinen tutkimus sisältää erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien, lähestymistapoja sekä traditioita. Kvalitatiivinen tutkimus on yhdenlainen tutkimustapa ei tietyn tieteenalan tutkimusote. Tutkimuksessa keskiössä ovat merkitykset, jotka ilmenevät monenlaisin tavoin. Kvantifiointi voidaan koota erilaisiksi taulukoiksi, joista keskeisimmät voidaan liittää kuvaamaan aineiston piirteitä tai havainnollistamaan tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen aineistot ovat yleensä rajallisia, joten kvantitatiivisen tutkimuksen tyypillisintä havaintoyksikköä eli henkilöä, ei aina voida käyttää laskemisen lähtökohtana. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

5.3 Sisällönanalyysi

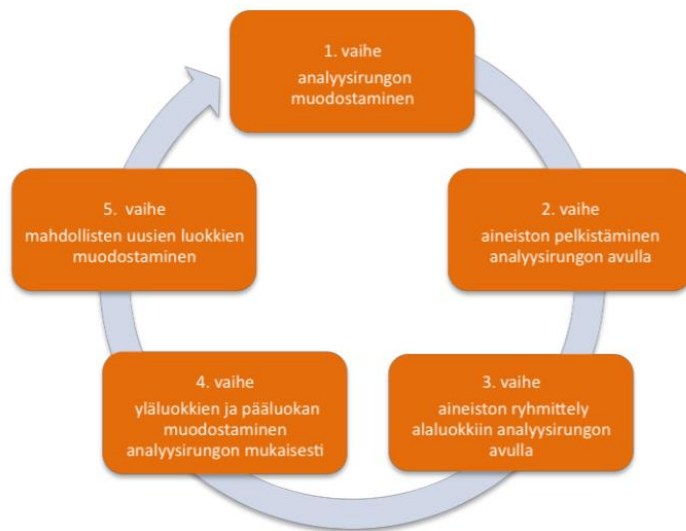
Sisällönanalyysissä aineisto eritellään, eroja ja yhtäläisyyksiä etsitään sekä tiivistetään. Sisällönanalyysissä pyritään muodostamaan tutkittavasta asiasta tiivistetty kuvaus, joka

kytkeytyy aihetta muihin koskeviin tutkimustuloksiin sekä ilmiön laajempaan kontekstiin. Laadullisessa tutkimuksessa sisällönanalyysiä ensin pilkotaan pieniin osiin, käsitellään ja sitten järjestetään uudelleenlaisiksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysiä voidaan tehdä teoria-ohjaavasti, teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti, erona on analyysin sekä luokittelun perustaminen valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen tai aineistoon. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

Teoriaohjaavassa analyysissä teoria tuodaan ohjaamaan lopputulosta. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn malliin, teoriaan tai auktoriteetin esittämään ajatukseen. Tutkittava ilmiö määritellään siis jo jonkin tunnetun mukaan. Aineistolähtöisessä analyysissä luodaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Kyse on laadullisen aineiston ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaisesti. Ryhmittäessä ja pilkkoessa aineistoa on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintyvyyttä aineistossa. Laadullisessa tutkimuksessa sisällönanalyysi voidaan jakaa kahteen luokitteluun, induktiiviseen ja deduktiiviseen. Induktiivisesta ajatellaan, ettei uusi teoria voi syntyä vain havaintojen pohjalta. Deduktiivisen päättelyn ideana on säilyttää totuus päättelyprosessissa. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida dokumentteja objektiivisesti sekä systemaattisesti. Kuitenkin sisällönanalyysi menetelmällä saadaan kerätty aineisto vain järjestetyksi johtopäätösten tekemistä varten. Lyhyesti sanottuna sisällönanalyysi on pyrkimystä kuvata sanallisesti dokumenttien sisältöä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

Induktiivisen sisällönanalyysin vaiheet (Savolainen 2011, 22).

Deduktiivisen sisällönanalyysin vaiheet (Savolainen 2011, 24).

6 KYSELYTUTKIMUS JA ANALYYSI

6.1 Tutkimusprosessin eteneminen

Aloitimme prosessin teemahaastattelukysymysten luomisella. Haastattelukysymykset muokkaantuivat tutkimuksen tavoitteen saavuttamiseksi. Tämän jälkeen lähetimme sähköpostikyselyitä sosiaalityöntekijöille useaan eri kaupunkiin. Pian alkoi kuitenkin selvitä, että vastausten saaminen sosiaalityöntekijöiltä tulisi olemaan haastavaa. Lopulta saimme vastauksia vain kolmelta sosiaalityöntekijältä, vaikka olimme lähettäneet kyselyjä viiden eri kunnan sosiaalitoimeen.

Perhekodin työntekijöille lähetimme samat kysymykset kuin sosiaalityöntekijöille. Nuorille kysymykset tehtiin hieman yksinkertaistettuun muotoon, jotta vastausten saaminen heiltä helpottuisi. Nuorille kysymykset lähetettiin pikaviestisovellus WhatsUpp:in avulla.

Aineistolähtöisen analyysin aloitimme kokoamalla avainsanoja yhteen ja niistä muodostimme teemoittan ryhmiä. Teemoittelu on keino jäsentää aineiston sisältöä laadullisessa tutkimuksessa (Gibss 2007, 54). Teemoittelun helpottamiseksi muodostimme vastauksia varten excel -taulukon, jotta vastausten analysoiminen helpottuisi. Jokaiselle kysymykselle teimme oman taulukon. Taulukoiden avulla saimme tietoa myös määrästä, joka eri ryhmiin sisältyi. Näin pääsimme muodostamaan vähitellen käsitystä tutkimustuloksista.

6.2 Tutkimuksen keskeisiä tuloksia

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustuloksia ei voida kuvailla pelkillä numeroilla taas toisin kuin määrällisessä. Tulokset voidaan esitellä käsittekarttoina tai teema-alueina. Tuloksiin liitetään suoria lainauksia aineistosta, jolloin lukija kykenee muodostamaan käsityksen analyysin osuvuudesta ja aineiston laadusta. Tulosten esittäminen ei tule jäädä kuvailevalle tasolle. Tärkeää on myös, ettei vain yhden tiedonantajan mielipiteitä esitetä useamassa yhteydessä. (Duodecim 2005.)

1. Mitkä nuoren elämään liittyvät osa-alueet aiheuttavat suurinta haastetta työssäsi?

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa ensimmäiseen kysymykseen painottuivat rahankäyttöön ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät asiat. Rahankäytössä ongelmia sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan aiheutti esimerkiksi realismin puute mitä eläminen vaatii ja nuorten virheellinen ajatus rahan tulemisesta vain jostain. Myös rahankäytön säätely oli nuorilla vaikeaa. Itsenäistymisvaiheessa etuuksien hakeminen teetti monelle nuorelle vaikeuksia.

Nuorten sosiaalisista suhteisiin liittyvistä haasteista esiin nousivat esimerkiksi luonnollisten verkostojen pieni koko, ja nuorten rajalliset keinot luoda pysyviä ja turvallisia kiintymyssuhteita. Työhön ja koulutukseen liittyen haasteiksi mainittiin esimerkiksi näihin sitoutuminen ja motivaation puute. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista oli luokiteltavissa myös arjenhallintaan liittyvien taitojen haasteita, kuten esimerkiksi kodinhoidon taidot ja puhelimella asioimisen vaikeus.

Perhekodin työntekijöiden vastauksissa ensimmäiseen kysymykseen painottuivat nuoren itsenäistymisvaiheelle ominaiset ongelmat kuten kapinointi tai etäisyyden ottaminen aikuisista, ja tuen vastaanottamisen vaikeus tai nuoren taantuminen. Nämä itsenäistymisvaiheelle ominaiset ongelmat, kuten avun vastaanottamisen vaikeudet, tulivat esille myös perhekodista jo lähteneiden nuorten vastauksissa. Sosiaalityöntekijöistäkin yksi nosti esille nuoren tuen vastaanottamisen vaikeudet.

Sekä sosiaalityöntekijöiden, että perhekodin omien työntekijöiden työssä suurinta haastetta aiheutti nuorten itsetuntoon liittyvät asiat, kuten nuoren huonoon kokemukseen itsestä tai omien voimavarojen tunnistamisen vaikeudesta. Tästä esimerkkinä voidaan pitää erään sosiaalityöntekijän kuvausta:

Pahimmillaan lapsi/nuori omaksuu ”luovuttajan roolin”, jolloin mitään ei kannata aktiivisesti tavoitella. Se ei joko toteudu, tai sen tavoittelemisen on liian työlästä.

Lisäksi sosiaaliin suhteisiin, arjenhallintaan, vastuukysymysten ymmärtämiseen, sekä rahankäyttöön liittyviin ongelmiin nähtiin runsaasti erilaisia ongelmia sekä perhekodin työntekijöiden mielestä, että sosiaalityöntekijöiden mielestä.

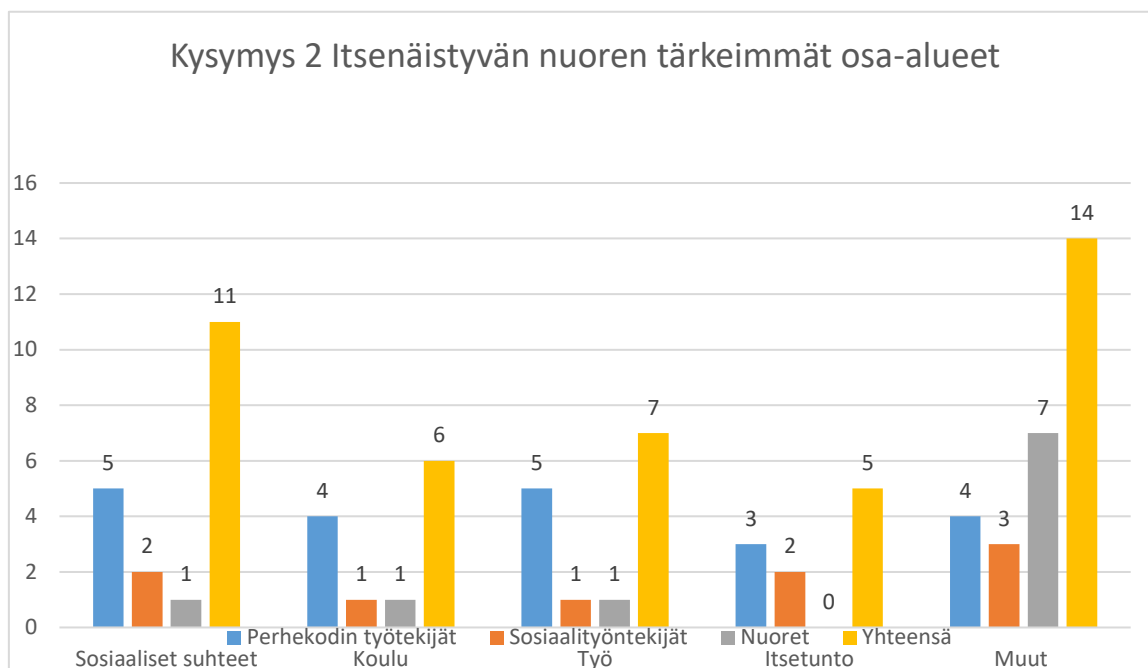
2. Mitkä 3 osa-aluetta ovat mielestäsi tärkeimmät nuoren yhteiskunnassa selviytymisen kannalta?

Erään sosiaalityöntekijän näkemys sosiaalisten suhteiden tärkeydestä nuoren elämässä:

Kyky ja rohkeus osallistua liittyy myös ihmissuhteisiin. Kyky olla suhteessa (pari- tai kaverisuhteessa) sekä säilyttää suhteet myös läheisverkostoon. Ihmissuhteet ovat sosiaalinen pääoma, joka suojaa nuorta syrjäytymiseltä.

Sosiaalityöntekijät ja perhekodin työntekijät näkivät nuoren selviytymisen kannalta tärkeimmiksi osa-alueiksi (kaavio 1) sosiaaliin suhteisiin, rahankäyttöön, työhön ja itsetuntoon liittyvät asiat. Perhekodin työntekijöiden vastauksissa painottuivat näiden osa-alueiden lisäksi koulutuksen tärkeys nuoren selviytymisessä, kuten koulussa pysyminen ja motivoivan koulutusalan löytäminen. Rahankäyttöön liittyviä vastauksia olivat

suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus, sekä taito hakea erilaisia tukia itselleen.

Kaavio 1

3. Miten nuoren resilienssi näyttäytyy itsenäistymisvaiheessa?

Kolmanteen kysymyksen vastauksien hajonta oli suurin. Osa vastaajista viittasi edellisiin vastauksiinsa, jolloin resilienssiä vahvistavina tekijöinä nähtiin samoja tekijöitä kuin nuoren elämän tärkeimpiä osa-alueita. Osassa vastauksista oli kuitenkin erotettavissa kykyjen vahvistamisen tarpeita, joihin kasvattajan rooli liitettiin myös.

Erään sosiaalityöntekijän vastauksessa kuvailtiin lastensuojelunuoren resilienssin joutuvan koetukselle jo aiemmin, kun hänen elämästään päättää muut ja esimerkiksi sijaispaikkojen muutokset voivat olla mahdollisia muutoksia lasten ja nuorten elämässä.

Resilienssin vahvistamisen kannalta olennaisina asioina nähtiin nuoren kyky ottaa vastaan apua ja tukea tai luottaa aikuisiin. Myös muita kykyjä nostettiin esille kuten muutoksesta selviytymisen kyky tai kyky suunnitella tulevaisuutta.

Sekä sosiaalityöntekijöiden, että perhe- ja sosiaalialueiden vastauksissa resilienssin vahvistamisen kannalta olennaisina oli onnistumisen kokemusten tarjoaminen ja sitä kautta nuoren itseluottamuksen ja pärjäämisen tunteen kasvattaminen. Tästä kuvaava vastaus on erään sosiaalityöntekijän:

Lapsen identiteetin ja itsetunnon vahvistamisella. Lapsen/nuoren tulee saada onnistumisen ja hyväksymisen kokemuksia, jotka vahvistavat hänen positiivista minäkuvaansa. Kun minäkuva on vahva, lapsi/nuori uskoo omiin kykyihinsä ja

vaikutusmahdollisuuksiinsa kaikissa elämänvaiheissaan. Kukaan ei voi koskaan taata, etteikö tulisi vaikeuksia, mutta niitä kohdatessa, vahva minä kykenee hyväksymään tilanteen osana elämään kuuluvana vaiheena, josta on mahdollisuus selvittää ja joka kokemuksena kuitenkin saattaa olla voimauttava.

Myös nuoren toimijuuden vahvistaminen onnistumisten kautta oli useamman kuin yhden vastaajan mielestä olennaista resilienssin vahvistamisessa.

6.3 Haastattelut nuorille

Nuorille laaditut kyselyt olivat yksinkertaisempia ja suoraan itsenäistyvän nuoren taitoihin liittyviä. Nuorten haastatteluissa kysyttiin:

1. Mitä taitoja perhekodista lähtevä nuori mielestäsi tarvitsee itsenäiseen elämään siirtyessä?
2. Mitkä olivat haastavimmat osa-alueet itselläsi muuttaessasi perhekodista, joihin olisit toivonut lisätukea?

Nuorten vastauksissa ensimmäiseen kysymykseen tarvittavista taidoista mainittiin Kelan nettisivujen ja Kelan hakemusten sekä liitteiden hallitseminen. Eli yleisesti tukien hakeminen ja myös asumiseen liittyvät asiat nousivat nuorten vastauksissa merkittäviksi taidoiksi. Myös rahan käytön opettelu oli useamman nuoren vastauksessa. Esiin nousi erikseen vielä tulojen ja menojen arvioinnin opettelu käytännössä. Laskujen maksun opettelu laskettiin myös perustaidoiksi nuorten vastauksissa. Lisäksi tarvittaviksi taidoiksi mainittiin kodinhoidollisten, kuten siivouksen, pyykinpesun ja ruoanlaiton hallitseminen. Arjenhallintaan kuuluvia keinoja, kuten viikko-ohjelman laatiminen, mainittiin myös.

Perustaidoiksi pärjäävälle itsenäistyvälle nuorelle luokiteltiin myös koulunkäynnin ja töiden hoitaminen, niin ettei joudu erästä nuorta lainaten ”huonoille teille”. Nuoret mainitsivat myös omien asioiden hoitamisen merkityksen, esimerkkinä tästä eräs nuori mainitsi ajanvarauksien hoitamisen itsenäisesti. Avun pyytämisen pelkäämisestä pääsy ja avun pyytämisen opettelu pidettiin tärkeänä taitona.

Toisen kysymyksen kohdalla eräs nuori kuvaili kuinka aikuisia ei ollutkaan itsenäisessä elämässä ympärillä samaa määrää, vaikka apua olisi tarvinnut. Toisaalta olennaiseksi asiaksi koettiin avun pyytämisen opettelu ja sen haastavuus. Virastojen ja ylipäätään sosiaalisten tilanteiden kanssa pärjääminen esimerkiksi työnhakemisessa tai työttömäksi ilmoittautumisessa mainittiin erään nuoren vastauksessa. Rahankäytön opetteluun nuorten

mielestä olisi voinut panostaa enemmän ennen itsenäistymistä. Tähän liittyen tukien hakemisessa kaivattiin lisätietoa, jota kuitenkin oli saatu jälkihuollon aikana sosiaalitoimen työntekijältä.

6.4 Työpaja

Nuorille, sosiaalityöntekijöille ja perhekodin työntekijöille tehdyn kyselyiden tulosten perusteella pidimme perhekodin työntekijöille työpajan. Olimme valmistelleet ryhmittelemällä olennaiset tulokset vastauksista. Niiden perusteella saimme uutta tietoa hyödynnettäväksi kansion sisältöä, osa-alueita ja työskentelyä ohjaavia kysymyksiä varten.

Koronan aiheuttaman poikkeustilan vuoksi vain toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä osallistui työpajan ohjaamiseen. Työpajan aluksi työntekijät (6) jaettiin kahteen kolmen hengen ryhmään. Molemmille annettiin aluksi 15 minuuttia aikaa miettiä ensimmäisille aiheille kansion sisältöjä A4-kokoisille arkeille. Työntekijöitä muistutettiin, että varsinainen kansio tulisi sähköisesti täytettäväksi vaaka-suuntaan suunnatulle Power -Point -ohjelmalle. Tästä syystä paperitkin tuli laittaa vaaka-suuntaan. Ensimmäiset aiheet liittyivät arjenhallintaan sekä opiskeluun ja työhön. Seuraavaan 15 minuuttiseen aiheet oli sosiaaliset suhteet sekä rahankäyttö. Kun ryhmät olivat työskennelleet kansioon tulevien kysymysten kanssa yhteensä 30 minuuttia, seuraavaksi molemmat ryhmät esittelivät toisilleen aikaansaannoksensa. B-ryhmän edustajat esittivät tässä vaiheessa parannusehdotuksia A-ryhmän esityksiin. Seuraavaksi B-ryhmä esitti omat tuotoksensa sosiaaliset suhteet ja työ-/ koulusivunsa A-ryhmän tehden vuorostaan parannusehdotuksia näihin.

Työpajassa korostui tiimien monipuoliset osaamisalueet ja erilaiset lähestymistavat asioihin. Näin saimme nopeasti paljon tietoa ylös. Jos tiimeillä tuli hiljaisia hetkiä, niin tällaisissa kohdissa paikalla ollut opinnäytetyöntekijä aktivoi työntekijöiden ajatuksia nostamalla tietoja esiin kyselytuloksista. Kyselytulokset asetettiin kuitenkin kysymysmuotoon, jotta se ei ohjaisi työpajojen ajattelua liikaa.

Työpajojen tuloksena syntyi kahdeksan prototyyppiä itsenäistymiskansion sivuista. Syntyneitä kysymyksiä karsittiin, koska ajatuksena oli saada kansioista dynaaminen, selkeä ja toimiva. Tuotokselle ominaista on myös tavoitteellisuus, koska kyselyiden perusteella itsenäistymisprosessin tulisi sitä olla. Työntekijöiden välillä oli erimielisyyttä siitä, että kuinka paljon itsenäistymiskansiota tehdessä voi tehdä esimerkiksi tunnetyöskentelyä vaarantamatta kansion valmiiksi saattamista alusta loppuun jokaisen nuoren kanssa.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Prosessin arviointi

Aloitimme prosessin tammikuussa 2020. Aihe oli muotoutunut jo alustavasti, koska perhekoti tarvitsi itsenäistymiskansiota. Opinnäytetyötä oli helppo lähteä rakentamaan, sillä molemmilla opinnäytetyöntekijällä oli vahva ammatillinen kiinnostus lastensuojeluun.

Teimme tutkimuslupasopimuksen perhekodin kanssa helmikuussa. Matkan varrella meitä kiinnosti resilienssin vahvistaminen ja liitimme sen kysymyksiin. Olimme varautuneet, että kysymykset sosiaalityöntekijöille eivät välttämättä saisi suurta osallistumisprosenttia.

Olimme kuitenkin pettyneet, ettemme lopulta saaneet kuin kolmen sosiaalityöntekijän vastauksen. Onneksi perhekodin työntekijöiden laajasta työkokemuksesta ja perhekodista jo lähteneiden nuorien vastauksista saatiin kyselytutkimukseen lisäarvoa.

Tutkimuskysymysten muotoiluun olisimme voineet käyttää enemmän aikaa, jotta vastauksia olisi saatu enemmän. Lisäksi nuorten ja sosiaalityöntekijöiden kyselyihin osallistumiseen olisi voinut vaikuttaa vielä aktiivisemmin ja eri keinoin.

Sisällönanalyysin tekeminen oli luultavasti tutkimuksen haastavin vaihe. Haastattelujen kolmanteen kysymykseen nuoren resilienssistä vastauksien hajautuminen asetti haastetta tulosten analysoimisessa. Toisaalta resilienssiä käsitteenä jo aiemmassa vaiheessa tutkittuamme olimme huomanneet, että tutkimusnäkökulmia oli monia ja käsite laaja. Vastauksien hajautumisen voidaan ajatella kuvaavan myös nuorten haasteiden moninaisuuksia ja sitä kautta myös resilienssin tukemisen haastavuutta sijaishuollon itsenäistymistyökentelyssä.

7.2 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointia

Tutkimukselle voidaan tehdä eettinen ennakoarviointi. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ovat periaatteita, jotka ohjaavat tieteenaloilla tutkijoita. Yleisiä periaatteita on tutkittavien yksilöiden kunnioitus ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta kohtaan, tutkijan kunnioitus luonnon monimuotoisuutta sekä aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä kohtaan, tutkimuksesta ei saa aiheutua haittoja, vahinkoja tai riskejä tutkimuskohteina oleville ihmisille tai yhteisölle. Lähtökohtana, on tutkittavan luottamus tutkijaan ja tieteseen. Luottamus säilyy vain, jos yksilön ihmisarvoa ja oikeuksia kunnioitetaan. Tutkijan tulisi perehtyä ennakkoon tutkittavan kulttuuriin tai yhteisöön. Tutkittavalla on oikeus osallistua vapaaehtoisesti, keskeyttää osallistuminen, peruuttaa suostumuksensa, saada tietoa tutkimuksesta, saada tieto tutkimuksen tavoitteista sekä mahdollisista haitoista /riskeistä, sekä olla tietoinen tutkijan roolista (onko tutkija tutkijana vai esimerkiksi myös esimies).

Alaikäisen kohdalla tutkimukseen osallistuminen vaatii alle 15- vuotiaalta huoltajan luvan, muutoin hän voi itse antaa suostumuksen. Vajaakykyisen tutkimukseen osallistuvalla annetaan tutkimuksesta tieto, jonka hän pystyy ymmärtämään, johon voi antaa suostumuksen ensisijaisesti itse. Tutkijoiden on kunnioitettava eettisten periaatteiden mukaisesti henkilöä, ja tutkimus tulee keskeyttää, jos se ei ole henkilön edun mukaista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 7-11.) Eettinen ennakoarviointi suojelee tutkijan oikeusturvaa (Tutkimusetiikka). Eettisyys on ajattelua, missä toteutuvat arvot ja periaatteet (Kivimäki 2012, 10).

Tutkimuksemme luotettavuutta pohtiessa haastattelumenetelmäksi valittu kirjallinen kysely sulki pois haastatteluista tulkinnallisuutta ja haastattelijan vaikuttamisen haastattelun kulkuun. Kysely on toistettavissa. Kyselyssä itsenäistyvän nuoren elämän osa-alueita ei lähdetty ennakkoon rajaamaan, vaan jokainen vastaaja sai itse määrittellä osa-alueet vastauksessaan ilman haastateltavan johdattelua. Kirjallisen haastattelun negatiivinen puoli on, että siitä jää pois haastattelun inhimillisuus ja vuorovaikutus. Näin ollen vastauksista on voinut jäädä pois jotain olennaista, jota tarkentavilla kysymyksillä olisi voitu saada näkyviin. Resilienssi -käsite oli jo opinnäytetyön alkuvaiheessa huomattu eri sosiaalialan ammattilaisten kanssa käytyjen keskusteluissa huonosti tunnetuksi tai vaikeasti määriteltäväksi. Tästä syystä avasimme kyselyissä nuoren resilienssin koskemaan itsenäistymiseen sopeutumista. (Liite 2.)

7.3 Johtopäätökset tuloksista

Tuloksista oli nähtävissä jonkin verran toistuvuutta. Esimerkiksi nuorten sosiaalisten suhteiden laatu ja määrä olivat monessa vastauksessa esillä kun kysyttiin itsenäistymiselle tärkeitä osa-alueita. Työn ja koulutuksen merkitys korostui vastauksissa myös. Kolmas kysymys nuoren resilienssistä, ja sen vahvistamisesta hajautti vastauksia selkeästi aiempia kysymyksiä enemmän. Kokonaisuudessaan vastauksissa näkyy, että nuoren resilienssiä muutoksessa vahvistaa erilaiset kyvyt ja taidot sekä onnistumisen kokemusten kautta noussut itseluottamus. Sijaishuolto paikan aikuisten voidaan ajatella vastausten perusteella tulevan tukea nuorta ja mahdollistaa onnistumisia arjessa sekä helpottaa nuorta valitsemaan oma työ- ja koulutuspolkunsu. Itsetunnon kasvattaminen esimerkiksi toiminnallisuuden kautta nähtiin avainasemassa nuoren selviytymiselle sijaishuollosta itsenäiseen elämään siirryttäessä.

7.4 Jatkokehittäminen

Resilienssi käsitteenä on laaja ja toisaalta vähän tutkittu aihe Suomessa. Korona -epidemian myötä resilienssi on ollut usein mukana johtavien poliitikkojenkin puheissa

Opinnäytetyön tavoitteena alun perin oli luoda pohja itsenäistymiskansion tekemiselle ja se on tutkimuksen jatkokehittämistä. Lisäksi tutkimusta voisi laajentaa kansion koekäytöllä muissa lastensuojeluyksiköissä ja mitata asiakkaiden kokemuksia kansion toimivuudesta. Kokemuksemme, teorian tiedon ja kyselytutkimuksemme perusteella voidaan sanoa, että lastensuojelulapselle on erittäin haastavaa muuttaa lastensuojeluyksiköstä omilleen.

Nuorille, sosiaalityöntekijöille ja perhekodin työntekijöille tehdyn kyselyiden tulosten perusteella pidimme perhekodin työntekijöille työpajan. Olimme valmisteelleet ryhmittelemällä olennaiset tulokset vastauksista. Niiden perusteella saimme uutta tietoa hyödynnettäväksi kansion sisältöä, osa-alueita ja työskentelyä ohjaavia kysymyksiä varten.

8 POHDINTAA

Opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa tietoa, jonka pohjalta tehdään kansio, jotta voidaan vahvistaa nuoren kykyä siirtyä omaan kotiin itsenäiseen elämään. Työssämme tärkeänä osana esiintyy resilienssi ja sen vaikutukset nuoren itsenäistymisessä. Vallitsevan korona-epidemian vuoksi haastattelut sosiaalityöntekijöille tapahtuivat sähköpostin välityksellä. Nuorten haastattelut tapahtuivat puhelimitse sekä työntekijöiden haastattelut työpaikalla. Nuorille laadittu kysely oli yksinkertaisempia ja suoraan itsenäistyvän nuoren taitoihin liittyviä. Haastatteluiden perusteella Lillin työntekijöille pidettiin työpaja, jossa lähdettiin rakentamaan kansion sisältöä. Työpaja työskentelyssä korostui työntekijöiden monipuoliset osaamisalueet sekä erilaiset lähestymistavat asioihin.

Pyrimme saamaan haastatteluiden kysymykset selkeiksi. Olisimme kuitenkin voineet käyttää enemmän aikaa tutkimuskysymysten muotoiluun. Työssä huomaa haasteltavien osalta vastauksissa jonkin verran samankaltaisuutta. Itsenäistymiseen liittyen löysimme paljon tutkimuksia, joita pystyimme hyödyntämään. Itsenäistyminen on aiheena hyvin laaja, joten aihealuetta joutui rajaamaan oleellisimmilla asioilla.

Työssämme toimme esille myös Hudsonin selviytymisen mallin, jota voidaan käyttää sekä induktiiviseen että deduktiiviseen tutkimukseen. Opinnäytetyö -prosessimme venyi suunnitellusta aikataulusta vallitsevan koronan sekä kesälomien vuoksi. Valmis opinnäytetyö tulee käytettäväksi Perhekoti Lilliin, jotta työn pohjalta työntekijät voivat jatkaa itsenäistyvän nuoren kansion rakentamista.

Työn alkuperäinen ajatus oli luoda valmis itsenäistymiskansio. Tutkimuksen kysymysten analysointi ja toisaalta esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden vähäinen vastausten määrä kuitenkin vei intoa saattaa varsinaisen kansion muodostamista pidemmälle. Työmme kuitenkin loi hyvän pohjan uudelle kansiolle ja varsinkin resilienssi -tutkimusten joukosta on löytynyt paljon hyödyllistä tietoa, jota hyödyntää itsenäistymistyöskentelyssä tulevaisuudessa.

Tutkimuksestammekin esille tullut nuorten taantuminen itsenäistymisvaiheessa luo haastetta työntekijöille. Toisaalta valmis kansio luo työvälineen nuorelle ja työntekijälle, johon kerätää tietoa nuoren jo valmiina olevasta muutoskestävyydestä ja selviytymiskeinoista arjen haasteissa. Näitä tietoja kokoamalla omaohjaaja ja nuori voivat paitsi kartoittaa jo olemassa olevat nuoren yksilölliset selviytymiskeinot ja arjen kyvyt, sekä toisaalta miettiä yhdessä mahdollisia kehitettäviä lisäkykyjä. Näillä kyvyillä nuori on valmiimpi kohtaamaan itsenäisen elämän haasteet.

LÄHTEET

American Psychological Association.2020. Building your resilience. [viitattu 15.3.2020] saatavissa: <https://www.apa.org/topics/resilience>

Duodecim, 2005. Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim. Lopullisen tutkimuksen arviointi. (viitattu 20.10.2020) saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo94977>

Eronen T, 2014. Askeleita voimaantumisen polulla – tutkimus sijoitettujen lasten ja nuorten selviytymisestä ja voimaantumisesta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. [Viitattu 31.10.2020] saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96419/GRADU-1418290417.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Gibbs Graham R, 2007. Analyzing Qualitative Data. The SAGE Qualitative Research Kit. Edited by Uwe Flick. SAGE Publications.

Hakkarainen A, 2017. Lapsuudessa huostassa olleiden nuorten aikuisten selviytyminen. Sosiaalityö pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu 15.5.2020] saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20171137/urn_nbn_fi_uef-20171137.pdf

Hirn M, 2015. Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisissa perhe-sijoituksissa. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. [Viitattu 2.10.2020] Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97708/GRADU-1436253949.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hudson K, 2016. Coping Complexity Model: Coping Stressors, Coping Influencing Factors, and Coping Responses. University of Texas. [Viitattu 26.8.2020] Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/298737167_Coping_Complexity_Model_Coping_Stressors_Coping_Influencing_Factors_and_Coping_Responses#read

Jouppila T, 2007. Lapsen kiintymys lastensuojelussa. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. [viitattu 5.5.2020] saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/77884/gradu01757.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Juvonen M, 2018. Dialogisuuden ulottuvuuksia. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. [viitattu 24.2.2020] saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20180704/urn_nbn_fi_uef-20180704.pdf

Kauppinen L, 2017. Itsenäistyminen sijaisperheestä. Helsingin yliopisto. Sosiaalityö pro gradu -tutkielma. [viitattu 25.4.2020] saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232033/Kauppinen_Sosiaalityo.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- Kettunen Natalia, 2010. Huostaanotettujen lasten vanhempien kokemukset huostaanotosta väliaikaisena toimenpiteenä. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. [Viitattu 2.10.2020] saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/82080/gradu04682.pdf?sequence=1>
- Kivimäki S, 2012. Eettinen osaaminen hoitotyössä. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Ylempi amk. [viitattu 25.5.2020] saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38811/Kivimaki_Satu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lastensuojelulaki 1302/2014. Finlex [viitattu 6.10.2020] saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex. [Viitattu 25.4.2020] saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lauriala P, 2017. Näkökulmia resilienssistä ja tutkimisesta. Oulun yliopisto. Kasvatuspsykologian kandidaattityö. [viitattu 20.10.2020] saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201705232045.pdf><http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201705232045.pdf>
- Liinanmaa E, 2015. Outolinnusta selviytyjäksi –perhehoitoon sijoitettujen lasten kuvauksia omasta elämästä ja selviytymisen keinoista. Erityispedagogiikan pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto [Viitattu 4.10.2020] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45623/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201504141571.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lipponen, K., Litovaara, A., Katajainen, A., 2018. Voimaa, hyvän elämän polku. Duodecim. Helsinki.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263. Finlex. [Viitattu 25.4.2020] saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263#Pidp446125952>
- Perhekoti Lilli, 2020. [Viitattu 26.10.2020] saatavissa: <https://perhekotililli.fi/>
- Pojjula, S. 2018. Resilienssi, Muutosten kohtaamisen taito. Kirjapaja. Helsinki.
- Positive psychology center. Resilience skill set. University of Pennsylvania. [viitattu 3.4.2020] saatavissa: <https://ppc.sas.upenn.edu/resilience-programs/resilience-skill-set>
- Rahikka A, 2013. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen ammattilaisten kokemuksia kommunikaatiossa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. [viitattu 24.2.2020] saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41885/rahikka_vaitoskirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ranta M, 2016. Itsenäistyminen. Tietoartikkeli. [viitattu 2.3.2020] saatavissa: <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen>

Rantala L, 2017. Lapsen hyväksi. Sijoitetun lapsen näkemys yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. [Viitattu 15.5.2020] saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100683/GRADU-1487958740.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Reinikainen S, 2009. Nuorisokodista maailmalle. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. [viitattu 28.1.2019] saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19844/nuorisok.pdf?sequence=1>

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2020. KvaliMOTV -Aineisto- ja teorialähtöisyys. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [viitattu 17.06.2020] saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2020. KvaliMOTV- Kvantifiointi. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [viitattu 4.10.2020] saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_3.html

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2020. KvaliMOTV -Mitä laadullinen tutkimus on. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Viitattu 17.6.2020] saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2020. Sisällönanalyysi. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [viitattu 17.6.2020] saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

Saastamoinen K, 2018. Lapsi sijaishuollossa – Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Keuruu: Edita Publishing Oy.

Sagone & De Caroli, 2014. A Correlational Study on Dispositional Resilience, Psychological Well-being, and Coping Strategies in University Students. Department of Educational Sciences, University of Catania, Sicily, Italy [viitattu 22.9.2020] saatavissa: <http://article.scieducationalresearch.com/pdf/education-2-7-5.pdf>

Savolainen M, 2011. Työyhteisö näkyväksi. Ylempi ammattikorkeakoulu. [viitattu 30.6.2020] saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37466/Savolainen_Mari.pdf

Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2020. Lastensuojelulaitokset. Lastenkoti, nuorisokoti. [Viitattu 5.4.2020] saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2020. Sijaishuollon muodot. Ammatilliset perhekodit. [Viitattu 5.4.2020] saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/sijaishuollon-muodot/ammattilliset-perhekodit>

Thill J-P, 2020. Dialogisuuden ilmentyvät lastensuojelun sijaishuollon organisaatiossa. Opinnäytetyö, ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Savonia [viitattu 20.10.2020] saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/332516/Thil_Jari-Pekka.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Thompson R, 2016. Social and Personality Development in Childhood. University of California. [Viitattu 24.2.2020] saatavissa: <https://nobaproject.com/modules/social-and-personality-development-in-childhood>

Timonen-Kallio E, Yliruka L, Närhi P, 2017. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun terapeuttisen laitospäivätoiminnan mallinnus. [Viitattu 17.6.2020] saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%CC%88pa-peri_2017_23_netti%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Timonen-Kallio E, 2010. Umbrella -työkirja itsenäisen elämän ABC. Turun ammattikorkeakoulu.

Tuomi J, Sarajärvi A, 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. [viitattu 17.6.2020]

Tutkimuseettinen lautakunta, 2019. Tutkimuksen eettinen ennakoarviointi. Helsingin yliopisto. [viitattu 25.4.2020] saatavissa: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/tutkimusymparisto/tutkimuseettiikka>

Tutkimuseettinen lautakunta, 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. [Viitattu 25.4.2020] saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Varsinais-Suomen lastensuojelunkuntayhtymä, 2013. Itsenäistyvän nuoren roolikartta. [Viitattu 2.3.2020] saatavissa: <https://www.vslk.fi/index.php?id=21>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60. Finlex. [Viitattu 25.4.2020] saatavissa: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

LIITTEET

Liite 1. Pilottisivu itsenäistymiskansiosta

Sosiaaliset suhteet

- Millainen minä olen?
- Millainen olen ystävänä tai ryhmässä?
- Millaisia ystäviä tahdon itselleni?
- Millainen on unelmieni parisuhde?
- Kehen haluan pitää yhteyttä?
- Miten sanon taitavasti Ei

Liite 2. Haastattelukysymykset

Hei olemme Lahden ammattikorkeakoulun sosionomi opiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä, jonka aiheena on itsenäistävän nuoren kansio. Opinnäytetyön teemme perhekoti Lilliin. Toivoisimme opinnäytetyöhön sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa 3 kysymykseen. Olisimme kiitollisia, mikäli voisit vastata näihin kysymyksiin sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Haastattelumme tulokset tulevat anonyymisti opinnäytetyöhömmme.

Haastattelu kysymykset sosiaalityöntekijöille ja perhekoti Lillin työntekijöille.

1. Mitkä nuoren elämään liittyvät osa-alueet aiheuttavat suurinta haastetta työssäsi?
2. Mitkä 3 osa-aluetta ovat mielestäsi tärkeimmät nuoren yhteiskunnassa selviytymisen kannalta?
3. Miten nuoren resilienssi näyttäytyy itsenäistymisvaiheessa?

Selitys: Resilienssi on laaja ns. sateenvarjokäsite, mutta tässä tarkoitamme sillä nuoren yksilöllistä kykyä sopeutua elämänmuutokseen

Haastattelu kysymykset sijaishuollossa asuneille nuorille

1. Mitä taitoja perhekodista lähtevä nuori mielestäsi tarvitsee itsenäiseen elämään siirtyessä?
2. Mitkä olivat haastavimmat osa-alueet itselläsi muuttaessasi perhekodista, joihin olisit toivonut lisätukea?